

پیشگفتار

امروزه اکثر صاحب‌نظران بر این عقیده‌اند که اهمیت و اعتبار پایگاه‌های اطلاعاتی به طور چشمگیری رو به افزایش است و این امر به ویژه با نقشی که پایگاهها در سازمان‌دهی و دسترس‌پذیرکردن اطلاعات ایفا می‌کنند، در ارتباط است. در واقع، به دلیل ارتباطی که بین پایگاه‌های اطلاعاتی و فناوریهای برتر وجود دارد، جامعه علمی روزبه‌روز شاهد توسعه بیشتر پایگاه‌های اطلاعاتی، چه به لحاظ ساختاری، چه به لحاظ محتوایی و چه از ابعاد گوناگون دیگر است. چنین توسعه‌ای مسئولیت متخصصان امر را در خصوص پایگاه‌های اطلاعاتی دوچندان می‌کند، چراکه باید پذیرفت بخش اعظمی از جامعه علمی، بدون داشتن آگاهی کافی در این خصوص، از کاربران عمده آن به شمار می‌روند. بدیهی است که در چنین شرایطی استفاده لازم و مؤثر از محتوای پایگاهها مستلزم در اختیار داشتن نظامی کاراست که بهره‌گیری توزیع‌یافته را با مدیریتی متمرکز ممکن می‌سازد.

از میان حوزه‌های دانش، علم اطلاعات و دانش‌شناسی از جمله حوزه‌هایی است که همواره به پایگاه‌های اطلاعاتی وابسته بوده و به آن پرداخته است. شاید این نیاز و وابستگی تا حد زیادی به ماهیت کار این حوزه بازگردد که همواره سعی دارد استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی را برای همه کاربران اطلاعات عادی و فراگیر کند و در دنیای کنونی این ویژگی بدون در اختیار داشتن پایگاه‌های اطلاعاتی توانمند ممکن نیست. در چنین عصری، کتابداران بیش از پیش به این ابزار وابسته‌اند و نه تنها باید از مهارت‌های لازم برای استفاده و ارزیابی پایگاه‌های اطلاعاتی برخوردار باشند، بلکه باید قادر باشند در طراحی و ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی مشارکت کرده و نقش مؤثری ایفا کنند. به همین دلیل متخصصان و متولیان آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی به درستی بر این امر واقف بوده و در سرفصل‌های دانشگاهی این رشته درس «آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی» را در نظر گرفته‌اند.

در این کتاب که با هدف تأمین منبعی آموزشی برای درس فوق تألیف گشته، سعی شده است تمامی سرفصل‌های این درس تحت پوشش قرار گیرد. از این‌رو، در فصل اول این کتاب به منظور آشناکردن ذهن دانشجویان با مفاهیم پایگاه‌های اطلاعاتی و تاریخچه آن، در وهله اول چهارچوب‌های اولیه و ضروری مفاهیم پایگاه‌های اطلاعاتی معرفی شده است. علاوه بر این، با توجه به نیازی که به تاریخچه و ساختار پایگاه‌های اطلاعاتی بوده، در این خصوص و نیز درباره نحوه ساختار پایگاه‌های اطلاعاتی برای جستجو در فصل دوم اطلاعات کاملی ارائه شده است. یکی از نیازهای اساسی برای شناخت پایگاه‌های اطلاعاتی و کار با آن مدیریت پایگاه داده است. از این‌رو در فصل سوم و چهارم کتاب به این امر پرداخته شده است. یکی از دغدغه‌های اصلی مدرسان و دانشجویان رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی نبود منبع آسانی است که با سرفصل مطابقت داشته باشد. در فصل چهارم با استفاده از مثال‌های روشن سعی شده است تا این مشکل رفع گردد و دانشجویان با استفاده از مثال‌های کتاب توانایی تهیه پایگاه اطلاعاتی برای یک کتابخانه را به دست آورند. پیشرفت در زمینه‌های مختلف نرم‌افزاری، به خصوص در بخش فناوری اطلاعات که موجب تغییرات زیادی در پایگاه‌های اطلاعاتی شده است، سبب به کارگیری ابزارها و روشهای جدید در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی شده است. این امر موجب شده است تا پایگاه‌های اطلاعاتی زیادی شکل گیرند و انتخاب بین آنها برای منظور خاصی کار را مشکل کند. بنابراین در فصل پنجم کتاب سعی شده است تا دانشجویان از طریق آشنایی با پایگاه‌های مهم اطلاعاتی در جهان و نیز پایگاه‌های مهم اطلاعاتی در ایران، با نحوه ارزیابی پایگاه‌های اطلاعاتی آشنا شوند. شایان ذکر است اگر کتابداران امروزی بخواهند خود را با شرایط جدید فناوری اطلاعات وفق دهند و به صورت کارآمد در طراحی پایگاه‌های اطلاعاتی و استفاده از آن نقش داشته باشند باید با

نقش خود در تعامل با پایگاههای اطلاعاتی آشنا شوند و بنابراین در فصل ششم سعی بر آن بوده است تا خوانندگان با نقش کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی در طراحی و مدیریت پایگاههای اطلاعاتی آشنا شوند و از خدمات متقابل کتابداران و پایگاههای اطلاعاتی آگاه شوند و اطلاعاتی را کسب نمایند.

در اینجا لازم می‌دانم بر این نکته تأکید کنم که این کتاب با تشویقهای متولیان گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) نگاشته شده است. در این میان، تشویقهای مدیر محترم گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی «سمت»، جناب آقای دکتر عبدالرضا نوروزی چاکلی، و کارشناس محترم آن گروه، سرکار خانم لیلا شرف، که در تمامی مراحل نگارش کتاب به نگارنده یاری رسانده‌اند موجب شده است تا نگارنده برای تهیه کتاب تلاش و دلگرمی بیشتری داشته باشد. همچنین باید از دقت نظر گروه برای تصحیح و بهبود مطالب آن سپاسگزاری نمایم. در پایان، از خوانندگان گرامی که این کتاب با هدف تأمین نیازهای آنها نگاشته شده است تقاضا دارم تا هر گونه نکته‌های اصلاحی و پیشنهادی خود را به نویسنده اعلام کنند تا در چاپهای بعدی مورد استفاده قرار گیرد.

حمزه‌علی نورمحمدی

پاییز 1392